

A SEMMI PEREMÉN

Bosnyák István: *Ellenversek, ethoszok*, a szerző kiadása, Újvidék, 1977

A jugoszláviai magyar irodalomban — viszonylagos gyengeségének és előítéletekbe zártságának jelzeteként — a szó szoros értelmében eretnek cselekedetnek számít, ha kritikus vagy irodalomtörténész verset mer publikálni. Amennyire természetes volt az utóbbi harminc esztendőben, hogy vérbeli poéták és higgadt prózamesterek időről időre (egymást támogató) kritikákat tettek közzé a lapokban, folyóiratokban, legalább annyira természetellenesnek, hogy ne mondjuk, restellnivalónak találtatott minden olyan lírai szó, amelyet nem múzsáktól felszentelt és nálunk talán kissé még mindig fetisizált poétai kéz vetett papírra. Nagyon valószínű, hogy a megmosolygó gesztusokat egyfelől az a sokszor elhangzó közhely táplálta, miszerint minden kritikus elvetélt költő, aki csakis azért kapaszkodik az élőködő műbírálat fogódzójába, mert alkotni képtelen, másfelől pedig táplálta őket az impresszionista kritika ellenében hangoztatott tudományosság-igény is, mely esetenként már-már sikerrel valószínűsítette meg mind önmagának, mind a vizsgált műalkotásoknak teljes mérvű tárgyá tételét. Érthető hát, hogy fokozott érdeklődéssel figyelem a rendhagyó, „avatatlan” költői kísérleteket, annál inkább, mert sem egy Bóka Lászlónak vagy Németh Andornak, sem egy Komlós Aladárnak nem ártott, hogy verset is írt, még ha verselésük messze lemarad is a nagy magyar lírikusok költői opusától.

Bosnyák István versei nem értek egészen váratlanul, hiszen költőként indult annak idején, egészen fiatalon, midőn a színültig telt lélek általában vers révén próbál szabadulni a hatalmasnak érzett belső nyomástól. Emellett, s ez a legfontosabb, értekező prózájában is mindenkor észre kellett venni a költőt. Radnóti „kéreg-szívósság”-a, csaknem megszállott igazságkeresése, magas lázzal égő indulatai, illetve a mögöttük parázsló kielégíthetetlen nosztalgiák mind-mind költői alkatra vallanak. Nem véletlen azonban, hogy ez a költőiség csak ritkán szólal meg versben is. Bosnyák István ugyanis a légszomj analógiájára egyféle szószomjjal küzd. Mivel a vershelyzetet rendszerint egzisztenciális gondok teremtik meg nála, szikár, gyakran tételes reflexiókra szorítókozó strófákat szerkeszt. Míg más alkotók verseiben „járulékos” eszközök komplex egybejártsága hívja életre és sugározza a „lappangó” gondolatot, addig itt a gondolat visszaszorítja az áttételességet, pőrén kínálja magát, s ismételten a magánjellegűség szférája felé zuhantatva a gyűjteményt, olyasféle zavart döbbenetet kelt, amilyent akkor érez az ember, ha illetéktelenül és akaratlanul mások legintimebb titkaiba nyer bepillantást.

Tévedés lenne azonban e tünetek alapján leszögezni, hogy a megformálatlanság minden tekintetben lefokozza és érdektelenné teszi a füzet „műfaj nélküli” líraiságát. Erre csak az esetben kínálkozna lehetőség, ha

Bosnyák István a fűzfapoéták magabízó naivitásával, csapzottá hajszolt szavak segítségével az ösztönös éneklés kalandjára vállalkozott volna. Márpedig ettől, mint jeleztem is már, Bosnyák igen távol áll. Jó egy évtizeddel ezelőtt vallotta meg, hogy számára groteszk és végső fokon dehumanizált az életnek és az alkotásnak az a víziója, amelyben nem az emberi valóságra, hanem annak szellemi vetületére irányul a „létezés inherens célja”, s amelyben épp ezért a „tisztá, szép, művészi megvalósulás” élesen elkülönül a „kicsinyes, mocskos, rút földi élet”-től. Sinkó Ervin és Lukács György nyomán már akkor elvetette az „esztétikai kultúrás” magatartást, s nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy nem ismeri a „Kultúra” és az „Irodalom” problémáját, „csak az életét, az élet iránti emberhez méltó viszonyulását”. Ma már valószínűleg árnyaltabban, több érv és ellenérv felvonultatásával variálna ugyanerre a témára, ám meggyőződéssé érlelt egykori nézetének leglényegét, az ellen-versek tanúságaként is, változatlanul hiszi és vallja. Számára a lényét fogva tartó és meggyőtrő élmény annyira fontos és elsődleges, hogy eredeti dimenzióiról egyszerűen képtelen lemondani a szabadabb alkotói anyagformálás kedvéért. Csaknem görcsös önkontrollal tartja távol magát minden olyan szótól és szószervezettől, amely a megverselendő szituációt mintegy „fellazítva”, a költői önámítás térségeire csábíthatná őt. E tudatos törekvés eredményeképpen magabiztosan hárítja el a rossz, a mímelte költészet veszélyeit, az unalomig ismert díszeket, az olcsó fogásokat, ugyanakkor azonban a versek gyökeres nyelvi leépítésével dilemma elé is állítja az olvasót. Dőreség lenne feltételezni, hogy csak azért, mert az élet kérdéseit tartja elsődlegesnek, meg nem értéssel viseltetik a nagy apparátussal építkező költészetek iránt. Hiszen jól tudjuk, hogy pl. József Attila kimeríthetetlenül gazdag „ellenversei” vagy Ady bonyolult versképletei régóta igen közel állnak hozzá. A már említett törekvés mellett mi hát az oka annak, hogy mégis a közvetlen információ-közlés útját választja verseiben? A választ az első ciklus Sinkó-mottója adja meg. Hadd idézzem teljes egészében: „Rokona a költői szónak minden olyan szó, melyet valami gyökerekig megrendítő élmény (...) teljessége szakít fel az egyébként konvencionálnak alávetett emberben. Az élet olyan pillanataiban, melyekben egy adott helyzetnél fogva vagy valamely végzetes benső konfliktus következtében az ember az élet valóságára fokozott, féket tépő intenzitással reagál, az ember nem lesz ugyan költővé, de ha dadogva is, ugyanazt teszi, amit a költő.” Nem kétséges, hogy a *Sorsdöntő levelek* e néhány kiragadott mondatával kissé védekezőn és dacosan a saját „rokon szavai”-nak a létjogosultságára is fel kívánja hívni a figyelmet a szerző, ám ezzel párhuzamosan és nem kisebb súllyal azt is tudunkra adja, hogy nem óhajt mindenáron költővé lenni, mert nincs elég tartaléka egy organikus költői világ föl-építéséhez. Más szóval, Bosnyák István nemcsak azt látja tisztán, hogy a nyelv és a poézis eszköztárából mihez nem szabad nyúlania, hanem

önmagát, önnön lehetőségeit és korlátait is. S valójában éppen ez a kettség vagy inkább többszörös tudatosság teszi végső fokon vonzóvá verses megnyilatkozásait, amelyek szükségszerűen a semmi peremére, a nemlét határára szoruló lélek ellenakciójaként szakadnak föl és keresnek utat a papír felé.

Szándékosan mondtam *vonzót*, mert meggyőződésem, hogy a legragyogóbb tudatosság sem elegendő önmagában ahhoz, hogy teljes értékű művészetet produkáljon, akkor sem, ha a hiányzó alkotóerőt makulátlan, nyílt önleplezéssel próbálja ellensúlyozni a szerző. Az *Ellenversek*, *ethoszok* darabjait ily módon dokumentumértékük miatt kell becsülnünk igazán. Egy olyan ember dokumentumaiként, aki értelem- és honkereső harcaiban egy-két évvel ezelőtt eljutott a kiáltás imperativusáig. Hallgassuk hát — zavart döbbenettel.

UTASI Csaba

EGY „TECHNOKRATA” TUDATA

Konrád György: *A városalapító*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977

Rég vártunk rá. Konrád György első, 1969-ben kiadott, majd világnyelveken is megjelent, tehát „nemzetközi karriert” befutott regénye, *A látogató* után nem kevesebb, mint nyolc éven át. Tekintettel az első regény „formabontó” eszközeire s annak idején meglehetősen ellentétes nézeteket kiváltó visszhangjára, mindenekelett azonban nyilvánvaló értékeire, úgy tetszik, nem éppen megokolatlanul. Mindenki számára érthető lehet tehát, ha a szerző második regényét, *A városalapítót* mindenekelett olyan megfontolással vesszük most kézbe, hogy vajon sikerült-e Konrádnak korábbi teljesítményét elérnie vagy éppen felülmúlnia. Önmagát kínáló szempont, nem bizonyos azonban, hogy okvetlenül elősegíti a regény értékeinek vagy fogyatékoságainak megközelítését, következképp inkább el kell felejtetni és nem szem előtt tartani. Nem mintha Konrád korábbi regényétől merőben eltérő utat választott volna, olyat, amely nem tűri az efféle összehasonlításokat. Ellenkezőleg: *A városalapító* formai szempontból nézve ugyanúgy a belső monológ eszközeivel megírt tudatregény, akárcsak *A látogató*, mondanivalóját tekintve viszont sokkal inkább „közérzeti” regény. Mindenekelett abból eredően, hogy elbeszélő főhőse, a neves tervezőmérnök tudatát kitöltő problémák tömege sokkal inkább mondható általánosnak, mint ahogyan azt a korábbi regény első személyének, *A látogató*nak gyámhatósági tisztviselője esetében tapasztalhattuk, mivel e korábbi Konrád-figura megrázó erővel ábrázolt zátonyra futott életű gyámoltjainak problematikáját holmi ei-